ئیسلامگەرای توندڕەو، ئیسلامگەرای میانڕەو..
نووسینی: ستیڤان شەمزینی

بۆ قسەکردن لەسەر دیاردەیەکی وەک ئیسلامی سیاسیی پێویستیمان بە رووبەر و پانتاییەکی فراوانترە بۆ ئەوەی بتوانین بەشێوەیەکی گشتیی و لە تەواوی سیاقە جیاوازەکانەوە لەو دیاردەیە بدوێین، بەڵام من لێرەدا لەسەر سێ ئاست یان راستر بڵێم لەسەر سێ تەوەر قسە دەکەم کە بەم شێوەیە تەوزیفی دەکەم:

تەوەری یەکەم : ئیسلامگەرا چییە؟

دوا بەدوای هەڵوەشاندنەوەی دەوڵەتی خەلافەتی عوسمانلی لە دوانزەی ئازاری ساڵی 1924دا لەلایەن تورکە کەمالییەکانەوە، بە چەند ساڵێکی کەم یەکەمین گروپی ئیسلامی ریشەییخواز لە میسر بە ناوی گروپی (برایانی موسڵمان ـــ اخوان المسلمین) دروست بوو کە مەهامی سەرەکی ئەم دەستەیە گەڕانەوەی دەسەڵاتی دەوڵەتی خەلافەت بوو بۆ سەر شانۆی سیاسیی، لێرەوە لە ناو دنیای ئیسلامیدا زەمینە سازبوو بۆ سەرهەڵدان و پێکهاتنی چەندین گروپی تری ئیسلامی رادیکالی کە هەموویان خەونیان بە گەڕانەوەی دەوڵەتی خەلافەتەوە دەدی، کە دەتوانین (إخوان المسلمین) بە دایکی هەموویان دابنێین، لە هەناوی ئەو گروپەدا چەندین گروپی تر دێنە دەرەوە کە هەر یەکێکیان بە ئاڕاستەیەکی جیاواز هەنگاو بەرەو ئەو خەونە دەنێت.

ئەم ڕەوتانە بە هیچ خوێندنەوەیەکی عەقڵانی و ژیربێژیی و دیدێکی نوێ و هاوچەرخ بۆ چەمکە قورئانی و ئیسلامییەکان بە هەمان تاکتیکی سەردەمی پێغەمبەر (محەمەد)ەوە، کەوتنە کار بۆ کۆنترۆڵکردنی جیهان یان باشتر بڵێین بۆ پاشکشەپێکردنی جیهان بۆ دۆخی رابردوویەکی دوور کە لە تێڕوانینی ئەواندا ئەو رابردووە رابردوویەکی بێ خەوش و بێگەردە و کۆمەڵەی پێشین (سلف) کۆمەڵێکی نموونەیی (مثالی) بێ هاوتا بووە، ئەرشیفی ئەو رابردووە بە رادەیەک خەنی و دەوڵەمەندە کە وەڵامی هەموو پرسیارە عەقڵانی و مەعریفییەکانی مرۆڤی کۆن و نوێ و کۆمەڵەی کۆن و نوێی داوەتەوە، هەر بۆیە پێویست ناکات مرۆڤ لە غەیری ئەم رابردووە پاکە بە شتێکی تر بگەڕێت.

هەروەک چۆن (ئەبوبەکری سدیق) دەیگووت (گەر بە گوریسی ملی

حوشترەکەم بگەڕێم لەنێو قورئاندا دەیدۆزمەوە) ئەم رەوتەش بە هەمان شێوە رابردوو و دینەکەی گشتگیر دەکات و دەیەوێ جارێکی تر کتومت بە هیچ جیاوازییەک ئەو رابردووە وەک خۆی بگەڕێنێتەوە بە بێ لەبەر چاوگرتنی هەلومەرجی بابەتی و کۆمەڵایەتی دنیای نوێ کە دنیایەکە پڕ لە ئاڵوگۆڕی خێرا. لەم حاڵەتەشدا کۆی ئیسلامگەرەکان بە توندڕەو و میانڕەوەوە هەمان خەونیان هەیە و تەنیا ستایلی کارکردنی سیاسییان لێک جیاوازە، بەڵام لە دوا وێستگەدا هاوئامانج و هاوڕێگان.

سەرباری ئەمەش ئەم رەوتانە هاتوون تا دەروازەکانی عەقڵ کڵۆم بدەن و دەرگاکانی دیالۆگ دابخەن و بە شێوەیەکی نەقڵی و بە بیرکردەوە لە نێو تێکستەکان و مێژوودا شوێنکەوتە بن، چوونکە هەموو جۆرە لۆژیکبازییەک لە فەرهەنگی ئەواندا یەکسانە بە زەندیق بوون (فمن تمنطق تزندق) و مافی بیرکردنەوە و رامان و هەڵوەستەکردن لە دەرەوەی کتێب و سووننەت و رای کۆی زانایان (إجماع العلماء) رەت دەکەنەوە، تەنانەت ئیخوانەکان دوژمنی سەرەکی ریفۆرمخوازیی و نوێگەرانی بیری ئیسلامی بوون و بە هەمان شێوەی حەنبەلییەکان کەوتنە دژایەتیکردنی رۆشنفکران و موسڵمانانی نوێخواز، گەر لە رابردوودا حەنبەلییەکان بەربەستی یەکەمی بەردەم رەوتێکی عەقڵانی وەک (معتزلە) بووبن ئەوا ئیخوانەکان و ئیسلامگەرای هاوچەرخ بەربەستی سەرەکی بەردەم رێنسانسی ئیسلامی بوون کە (محەمەد عەبدە ـــ جەمالەددین ئەفغانی) پێشەنگی بوون، لەم چەرخەشدا (د.نەسر حامد ئەبوو زەید ـــ د.محەمەد ئەرگۆن و چەندانی تر) خەڵکانێکی ناسراو بوون لە هەمان بواردا.

تەوەری دووەم : توندڕەویی و میانڕەویی

بەر لە هەر شتێک جیاکاریی و پۆلێنکردنی ئیسلامگەرەکان بە سەر دوو پایەگا، کە یەکەمیان پایەگای توندڕەوەکانە و هەموو جۆرە عەقڵ و گفتوگۆ و زمانی پێکەوە هەڵکردنێک نراوەتە لاوە، بە پێچەوانەشەوە پایەگاکەی تر بڕوای بە دیموکراسی و دیالۆگ و هاوئاهەنگی هەیە و بیروڕاکانی خۆی بەسەر ئەوی دیدا ناسەپێنێت و بەشێوەیەکی بەرچاو کراوەیە کە زیاتر لەنێو ئەم پایەگایەدا پەنجە بە (إخوان المسلمین) درێژ دەکرێت. لە بنەڕەتەوە هەڵەیە، چوونکە لە راستیدا ئیسلامگەرای توندڕەو و میانڕەو بوونی نییە، هەر چەندە دەتوانین موسڵمانی توندڕەو و میانڕەو لێک جودا بکەینەوە، بەڵام ئەوی لەنێو ئاڕاستەی ئیسلامگەرایدا بێت ناتوانرێت وەک میانڕەو وەسف بکرێت، چوونکە کۆی ئیسلامگەرەکان لە توندڕەویدا یەکانگیر و هاوبەشن.

لێرەدا جێی خۆیەتی ئەو پرسیارە لەو ئیسلامگەرانە بکەین کە خۆیان بە میانڕەو دەزانن: ئایا باوەڕی خۆیان ئیلغا کردۆتەوە بە ئایەتەکانی جیهاد و هاندانی کوشتن و توندوتیژیی؟ ئایا میانڕەوەکان سورەتی (التوبە)یان لە قورئانەکەی بن باخەڵیان دەرهێناوە؟ ئایا میانڕەوەکان هێشتا بڕوایان وا نییە بەهەشت لە ژێر شەبەنگی شمشێردایە؟ ئایا میانڕەوەکان جورئەتی ئەوە دەکەن کە حەدیسەکانی جیهاد و تاڵانی پشتگوێ بخەن و بڵێن سەردەمی کارپێکردنیان بەسەرچووە؟ ئایا میانڕەوەکانیش تەکفیری ئەو کەسانە ناکەن کە رەخنە لە ئیسلام و پارتە سیاسییەکانیان دەگرن؟.

بێگومان تاکە شتێک رەوتی میانڕەو لە توندڕەو جیا دەکاتەوە لەوەدایە کە ئەوی یەکەمیان هەلومەرجی بابەتی خوێندۆتەوە و دەزانێت پارسەنگی هێز بەلای کێدا لارە، بەڵام ئەوی دووەمیان بەبێ تێگەیشتن لە زەمینە و واقیع بەشێوەیەکی هەڵچوانە بانگەشەی بەکارهێنانی زەبروزەنگ دەکات، گەر وردبینەوە لە مێژووی (إخوان المسلمین) لە نزیکەوە بەر ئەم راستییە دەکەوین: بە نموونە لە سەرەتای کاری ئەو گروپەدا بەشێوەیەک دەردەکەون وەک کۆمەڵێکی ریفۆرمخواز، لەو ساتەوەختەشدا (حسن البنا) دەیووت (لەگەڵ خەڵکی وەک دار وابن گەر بەردیان تێگرتن ئەوا ئێوە بەریان تێبگرن)، بەڵام لەوکاتەی کە دەبنە رێکخراوێکی تۆکمە و بە نفوز دەمامکەی سەرچاویان لادەدەن و لەم لەحزەیەدا (حسن البنا) دەڵێ (ئەوەی لە بەردەم هاووڵاتیانی میسردایە، هەڵبژاردنە لە نێوان دوو سەنگەردا: پەیوەندیکردن بە ئیخوانەوە یان دژایەتیکردنمان). بەنا، رێگەی سێیەم نابینێ و هەر دەستایەتی نەکردن و قبوڵنەکردنێکی بە دوژمنایەتیکردنی تێدەگات.

تا دەگات بەوەی ئیخوانەکان هەڵدەستن بە دەرکردنی گۆڤاری (النذیر) کە لە راستیدا ناوی گۆڤارەکە هەڵگری گەلێک مانا و مەدلولاتی تایبەت بە خۆیەتی کە گرنگترینیان بریتییە لە تەعبیرکردن لە هەستی توندوتیژیی گروپەکە. ئیدی لە پرۆسەیەکی لەسەرخۆدا گروپەکە بەرەو رەوتێکی چەکداریی دەڕوات و (حەسەن بەنا)ش باسی جیهاد دەکات و ئەمجارەیان لە جیهادی دەروونەوە باز دەدات بەرەو جیهادی کوشتنی نەیاران. هەر لەم بارەوە بەنا دەڵێت (جیهاد فەرزێکی پێویست و ئاشکرایە کە هەر دەبێت بکرێت). ئیدی لەم بەروارە بەدواوە ئەم گروپە چەندین جموجۆڵی چەکداریی و جیهادیی بەڕێدەخات کە تیرۆرکردنی (نەقراشی پاشا) نموونەیەکی هەرە بەرجەستەیانە.

لە کوردستانیش لەبەردەم هەمان ئەزموونداین، یەکگرتووی ئیسلامیی کە

راست□وخ□ ل□ق□کە لە (إخوان المسلمين) و ناشکرێت بە هيچ جۆرێک مێژووی يەکگرتوو بە جيا لە مێژووی (إخوان) سەير بکرێت، بێ لەوەشی يەکگرتوو لەو چرکە ساتەدا خۆی رادەگەيەنێت (1994) کە هيچ مەترسييەک لەسەر کورد و پاکتاوی گەلەکەی نەماوە، رۆڵی هەبووە لە بەرهەمهێنانی توندوتيژيدا، هەرچەندە گەلەک هەوڵيانداوە بۆ ئەوەی خۆيان بە جيا بگرن لە رەوتە ئيسلامييەکانی تر (کۆمەڵ و بزووتنەوە) بەڵام لە واقيعدا يەکگرتوو و هەموو ئەوانيتريش يەک ستراتيژييان هەيە و سەر ب□ يەک شێوەی بيرکردنەوە و دنيابينين بۆ دەرەوەی خۆيان و دەوروبەريان، بەڵام بە کەمێک جياوازييەوە. کە دەتوانين بڵێين گەر گرووپی (قاعيدە و داعش) باڵی عەسکەريی ئەو بزووتنەوەيە بێت، ئەوا يەکگرتوو باڵە سياسييەکەيەتی.
رەنگە يەکگرتووی (ميانڕەو) بەشێوەيەک پەرە بدات بە کولتووری زەبروزەنگ کە لە توندوتيژييەکەی (قاعيدە و داعش) جياواز بێت، لەوانەيە (داعش) ل□ بەر مەنبوزبوونی خۆی و بچووکبوونەوەی قەبارەکەی توانای ئەوەی نەبێ لە نێو کايە کولتوورييەکەدا تيرۆر بەرهەم بهێنێ، بەڵکو تەنيا دەتوانێت فەزايەکی نائارام بەرجەستە بکات، بەڵام يەکگرتوو بەهۆی بەهێزيی و فراوانی قەبارە کولتوورييەکەی لە توانايدایە کار لەنێو لايەنە کولتووريی و کۆمەڵايەتييەکاندا بکات.

يەکگرتوو لە رێگەی رايەڵی راگەياندن و مينبەری مزگەوتەکانەوە فەتوا دەدات و مەلاکانيشی رۆژانە لە وتار و وەعزەکانياندا نەفرەتی ئاسمان بەسەر هەموو ئەوانيتری دەرەوەی خۆياندا دادەبارێنن!، ديسان ئەوە هەر يەکگرتووە دەيەوێت رەخنەگران و رۆشنبيرانی نەيار بئاڵێنێتە تەلبەندی رقی خەڵک و وێنايەکی ناشيرينيان لە نێو زەينی خەڵکدا بۆ دروست دەکات و هەميشە هەر رەخنەگرتنێک لە ئيسلامگەرەکان يەکسان دەکاتەوە بە رەخنەگرتن لە خوا و پێغەمبەرەکەی، چوونکە ئيسلامگەرەکان خۆيان بە سێبەری خوا دەزانن لەسەر زەوی. لەبەر ئەوە لە سترۆکتۆرەوە ئەو پۆلێنکردنەوەی کە لەسەرەوە باسمان کرد بە هەڵەداچوونە ئەگەر نا لە جەوهەر و ماهييەتدا هەموو رەوتە ئيسلامگەرەکان يەک شتن و دووڕووی دراوێکن.

تەوەری سێيەم : ئيسلامگەرای کوردستان و کێشەی نەتەوەيی

لەم چاپتەرەدا دەبێت ئاماژە بۆ ئەوە بکرێت کە ئايا ئيسلامگەرەکانی کوردستان تا چەند بەشداربوون لە خەباتی ئازاديخوازانەی گەلی کوردستان و شانبەشانی هێزەکانی ديکە لە سەنگەردا بوون بۆ بەرگريکردن لە کوردبوون و ستەملێکراويی ئەو گەلە؟ کە لە راستيدا

ئیسلامگەرەکان نەیانتوانیوە (نەیانویستووە) لە قۆناغی سەختەکاندا بوونی خۆیان ئاشکرا بکەن، بۆ نموونە سەرەتاکانی سەرهەڵدانی (إخوان) لە کوردستان دەگەڕێتەوە بۆ پێنجاکانی سەدەی رابردوو کەچی ساڵی (1994) دوای راپەڕین لە ژێر ناوی (یەکگرتوو)دا خۆی رادەگەیەنێت، تەنانەت ئەوان لە قۆناغە هەستیارەکانی خەباتی شاخدا تەواو بێدەنگن و وەک حەلقەیەکی نهێنی زۆر بچوک دەمێننەوە.
لە ماوەی چەندان ساڵی رابردووشدا و لە ئەزموونی کارکردنی رەوتە ئیسلامگەرەکانەوە بەشێوەیەکی کردارییی بینیمان نەیانتوانیوە لەنێو چوارچێوەی کوردبوون و خەباتی سەربەخۆیی کوردستاندا کار بکەن، بە پێچەوانەوە خزمەتگەلێکی زۆری کولتوور و ناسیۆنالیزمی عەرەبیان کردووە، گەشەکردنی ئەم فۆرمە لە ئیسلامگەریی بەشێکە لە پرۆسەی گەشەکردنی بیری پان ناسیۆنالیزمی عەرەب، چوونکە ئیسلام رەگەزێکی هەر گرنگی عروبەیە! هەروەک (میشێل عەفلق)ی تیۆرسیەنی بەعسیزم دەڵێت (پەیوەندیی نێوان عروبە و ئیسلام وەک پەیوەندیی جەستە و گیان وایە).

یەکگرتوو بە ریالی سعودی و دەوڵەتانی خەلیج بە ناوی فریاکەوتنی هەژاران و خێرخوازییەوە دەبێتە جێبەجێکاری پڕۆژەکانی نەتەوەپەرستانی عەرەب، چونکە جێگەی گومانە کە عەرەبە (خێرخوازەکان) بۆ تەنیا مزگەوت لە کوردستان دروست دەکەن (وەک ئەوەی کەممان هەبێت). لە کاتێکدا لەو چرکەساتە زێڕینانەی کە یەکگرتوو مزگەوتی دروستدەکرد هەر ئەو جەماوەرە موسڵمانە بوو کە یەکگرتوو مزگەوتی بۆ بونیاد دەنا لە هەژارییەکی کەم وێنەدا دەژیا. ئەو عەرەبەی کە ملیۆنەها دۆلار و ریال دەخاتە سەر حساب بانکی یەکگرتوو، بە خۆڕایی ئەم بڕە خەیاڵییە بە فیڕۆ نادات لەبەر ئەوەی دەزانێت بەهێزبوونی رەوتی ئیسلامی بونیادگەریی لە کوردستان بە مانای پووکانەوەی بیری نەتەوەییە و بەمەش رێگا تەخت دەبێت لەبەردەم عەرەب تا لە کەنداوەوە بۆ ئەقیانووس بە زێدی رەسەنی خۆی بزانێت.
لە هەمووشی سەیر ئەوەیە کە یەکێک لە بەرپرسە باڵاکانی یەکگرتوو کە تا کاتی نووسینی ئەم بابەتەش لە (دەوحە) دەژی بە عەگال و دشداشەوە نوێژی بە کۆمەڵ دەکات و دوعا بۆ برا موجاهیدەکانی خۆی دەکات لە فلیپین و کشمیر بەبێ ئەوەی لە بیری بێت کە خەڵکی کوردستانە و گەلەکەی خۆیشی لە هەموو ئەوانە چەوساوەترە، بەڵکو لە هەمووشی گرنگتر عەرەبی دشداشە لەبەر ئەو غەدر و ستەمە گەورەیەی لە گەلەکەی کردووە. ئەمە جیا لەوەی سەرەکی رابیتەی ئیسلامی واتە عەلی قەرەداغی دەستی گیان بە گیانی خوێنمژێکی بە ئابڕووی وەک

ئەردۆگان و حزبەکەیەتی. ئەگەرچی من بە هیچ شێوەیەک بڕوام بە ناسیۆنالیزم نییە، بەڵام ئێش و ئازاری گەلی کورد لە هەر شوێنێک بێت ئازاری دڵم دەدات، کەچی ئیسلامییەکانی کورد نە وەک موسڵمان نە وەک هاونیشتمانی، هاوسۆز نین لەگەڵ ئێش و ئازاری گەلەکەیان نەخاسمە خۆیان بەر شان بخەنە ژێر ئەو ئێش و ئازارە.

نووسینی: ستیڤان شەمزینی
سوێد – ستۆکھۆڵم